

**Nemzetközi
Kapcsolatok
Multidiszciplináris
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Yilmaz Mehmet

A TÖRÖK POLITIKAI RENDSZER ÁTALAKULÁSA 2002 ÉS 2018 KÖZÖTT

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Csicsmann László
egyetemi docens

Budapest, 2019

Nemzetközi Tanulmányok Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Yilmaz Mehmet

**A TÖRÖK POLITIKAI RENDSZER ÁTALAKULÁSA 2002 ÉS 2018
KÖZÖTT**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Csicsmann László
egyetemi docens

© Yilmaz Mehmet

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés és a téma indoklása	1
2. Az AK Parti demokratizálási lépései	2
3. Eredmények	11
4. Főbb hivatkozások	18
5. A témával kapcsolatos saját publikációk.....	20

1. Bevezetés és a téma indoklása

A számos külpolitikai kihívás és a belpolitikai válsághelyzet ellenére 2002 és 2018 között a török kormány a helyén maradt. Az AK Parti „hosszú évtizedére” a gazdaság - bár egyre csökkenő ütemű - növekedése mellett a demokratikus intézményrendszer stabilitása volt jellemző. Az egyéni és kollektív demokratikus jogok kiszélesítésével és népszavazással megerősített alkotmánymódosításokkal, illetve azzal, hogy 2014-től kezdve a nép választhatja meg a köztársasági elnököt, új keretet nyert a népképviselői demokrácia. A sokrétű reformhagyományokból és az állam szekuláris jellegéből táplálkozó kormányzás ugyan nem számolta fel a társadalmi egyenlőtlenségek egy részét, mégis szociális, gazdasági és kulturális átrendeződéssel jár. A harmadik évezred elején tapasztalható török demokrácia képző vizsgálatom tárgyát, mert ugyan társadalmi megosztottság jellemzi, és nem független a régió konfliktusaitól sem, ám a puccskísérletek és a 2013. évi elégedetlenségi hullám ellenére stabilnak tekinthetjük és valószínűsíthetőleg az állam egyedi karaktere tartósnak bizonyul. Törökország közeli múltjának vizsgálata az ország geopolitikai jelentőségén túl azért is fontos, mert az élénknek nevezhető magyar-török politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok ellenére aránylag kevés elemző munka jelent meg a témában.

A 2002 és 2018 közötti török kormányok tevékenységei során öt alapvető témát vizsgáltam:

- az AK Parti demokratizálási törekvéseit,
- a török társadalom „demilitarizálását”,
- az etnikai és vallási kisebbségek egyéni és kollektív jogait, különös tekintettel a kurdokra,
- a 2013-tól felerősödő elégedetlenségi hullám és a demokratizálódási folyamat kormányzati kezelését, kérdőjeleit,
- Erdogan párton belüli riválisainak háttérbe szorítását, a demokrácia gyengülését és a 2015-ös puccskísérlet utáni eseményeket és a török politika helyzetet
-

Disszertációmban az alábbi fő hipotézisek alátámasztására törekszem:

- A 2002 és 2013 közötti időszakban az AK Parti kormányok alatt Törökországban demokratizálódási folyamat zajlott.
- A 2013 és 2018 közötti időszakban az AK Parti kormányok alatt Törökországban demokratizálódási folyamat gyengült.

- Az AK Parti a szekuláris államberendezkedés híve, s reformjai egy újfajta, a kemalistáktól eltérő szekularizmust valósítottak meg.

Fő hipotéziseim mellett néhány egyedi és általános részhipotézist is meg kell fogalmaznom:

- Törökország belső békéjének és stabilitásának egyik előfeltétele a hadsereg erejének megőrzése mellett annak politikából való kivonása.
- Törökország belső békéjének és stabilitásának másik előfeltétele a kisebbségek, elsősorban a kurdok helyzetének rendezése.
- A kormányok stabilitásának politikai és gazdasági előfeltételeit képezik a gazdasági és infrastrukturális fejlesztések, a regionális különbségek felszámolása, valamint a népjóléti intézkedések.

2. Az AK Parti kormányzati működése és demokratizálási lépései

Az AK Parti 2002-ben került kormányra Törökországban. Kormányzásának kezdeti időszakában erősödő párt képét mutatta, egyre magabiztosabbá vált, ezért a vallásos néptömegek lelki igényei felé is nyitott. Majd az addig szárnyaló török gazdaságnak szembe kellett néznie a 2008-2009-es globális pénzügyi és gazdasági válsággal. A kormány nekilátott a politikai intézményrendszer reformjának is. Ennek talán legfontosabb eleme a 2007-es alkotmányreform. A 2013-as év során egyértelművé vált, hogy az AK Parti reformjai egyre több érdeket sértenek. Az érdeksérelmet szenvedők között találjuk azokat a társadalmi csoportokat, melyek kiszorultak a hatalomból, itt elsősorban a baloldali és kemalista meggyőződésű rétegekre kell gondolni, de nem szabad megfeledkezni a párt „belső ellenzékéről” sem. A belső politikai konfliktusok, korrupciós botrány ellenére az AK Parti képes volt megőrizni stabilitását és hatalmát.

Az alkotmánymódosító népszavazások hatása a demokratizálásra

2007-ben Törökország alkotmányos válságot élt át. Egyértelművé vált egy alkotmányreform szükségessége, amit mind 2007-ben, mind pedig 2010-ben egy-egy népszavazás szentesített. Az alkotmány 2007-es átalakítása a demokratikus intézményrendszer jelentős változásával járt. A nemzetgyűlési képviselőket a népszavazást követően már nem öt, hanem négy évre választják, és a köztársasági elnök nép általi választásáról is döntöttek. Ez utóbbi garantálja, hogy az elnök személye mögött nem csupán egy szűk hatalmi elit álljon. Meghatározták az

elnökké választhatóság kereteit is, valamint a 2007-es népszavazás a Nagy Török Nemzetgyűlés működési elvén is változtatott, amelynek eredménye aktívabb parlamenti munkát és hatékonyabb törvénykezést jelent.

A 2010-es reform egyik hangsúlyos eleme az Alkotmánybíróság szerkezetének és működésének átalakítása. A döntés a demokratizáció szemszögéből azt jelenti, hogy ezentúl nem a bírók, hanem a szavazók dönthetnek egy-egy politikai erő sorsáról. Az Alkotmánybíróságot érintő változások között jelentős, hogy a török állampolgárok természetes személyként fordulhatnak a testülethez. Ez a döntés egyértelműen a részvételi demokrácia felé tett komoly lépés. A javaslatcsomag második tárgyterülete a Legfelsőbb Bíróság és Ügyészség reformja. A harmadik jelentős téma a katonai bíraskodás kérdése: a katonák köztörvényes bűncselekményeiről 2010 után a polgári bíróságok dönthetnek, míg békeidőben civileket nem lehet hadbíróskodás elé állítani. Az alkotmánymódosítás eredményeképpen bevezetésre került az ombudsman intézménye

A török társadalom "demilitarizálása"

A dolgozat központi eleme az AK Parti időszaka alatt végbemenő demokratizálódás hosszú, és nehézkes folyamata, amelynek legfontosabb elemét a hadsereg és a „civilek”, s a legitim módon megválasztott kormány kapcsolata jelentette. Témám szempontjából a hadsereg azért válik jelentőssé, mert a török közelmúltban háromszor is komolyan beleavatkozott a demokratikus fejlődés alakulásába, 1960-ban, 1971-ben és 1980-ban is az államcsíny eszközéhez nyúlt. (A negyedik, 2016-ban történt sikertelen puccs kísérletre később részletesen kitérek.) A három puccsot annak köszönheti a török társadalom, hogy mélységesen megosztott, és a hadsereg az egyik politikai oldal mellé állt. Egy stabil és demokratikus Törökországban a katonaság nem lehet a demokratikus politikai közélet egyik vagy másik oldalán, a hadsereg fő szerepe az ország területi integritásának biztosítása, így érthető az AK Parti azon törekvése, hogy a honvédséget kiszorítsa a politikai porondról. A civil és a katonai kapcsolatok átalakulásában nagy szerepet játszott egy külső, a honvédség és a civil kormányok által legitimnek tartott tényező, az Európai Unió követelése, amelyek a praetoriánus rendszerből az Európában megszokott professzionális modell felé kívánta elmozdítani a hadsereget. Az AK Parti 2002-es parlamenti győzelme egy erősen integrációpárti programmal nagy lökést adott a honvédség szerepének átértékelésében. A koppenhágai kritériumok által megkövetelt demokratizálódás az uniós csatlakozás egyik előfeltétele, amit az AK Parti kormányok nem hagyhattak figyelmen kívül, és ez találkozott a török nép igényével is. A következő években, akárhányszor merült fel feszültség vagy konfliktus a vezérkar és a kormány között, az Európai Unió a civil kormányzatot támogatta, s

ez megkönnyítette a hadsereg túlzott hatalmát leépítő reformok lépcsőzetes bevezetését. A Nemzeti Biztonsági Tanács mozgásterét az AK Parti kormánya tovább szűkítette. A szervezet 2003 után civil főtitkárt kapott, és előírták nekik, hogy üléseiket nem tarthatják sűrűbben, mint két hónap. Egy 2003-as törvénymódosítás arra adott felhatalmazást a Nagy Török Nemzetgyűlésnek, hogy beleszólhasson a hadsereg költségvetésébe. Az egyre sűrűsödő korlátozások, és az ezzel párhuzamosan megerősödő civil kontroll részleges visszavonulásra kényszerítette a katonaságot. A hadsereg 2007-ben, kiadott egy olyan sajtóközleményt, ami félelmet keltett, mert felvetette annak lehetőségét, hogy a katonák negyedszerre is megdöntik a demokratikusan választott kormányt. A közleménye nem polgárháborút, hanem a demokráciákban megszokott nyilatkozatháborút indukált, és végleg megmutatta, hogy a hadsereg befolyása komolyan mérséklődött az elmúlt években. A szerencsétlen sajtónyilatkozat sokat ártott a katonaság tekintélyének. Ahogy a török politikai erők az Európai Unió teljes egyetértésével igyekeztek egyre több jogot megvonni a hadseregtől, lehetőség nyílt arra, hogy végleg felszámolhassák a törökök a belső politikai konfliktusok fegyveres megoldásának jogi hátterét. A lassan változó török katonaság ma már a kormányzati politika egyik kiszolgálója lett, és a klasszikus biztonsági kérdésekkel foglalkozik, a kormány pedig mindent megtesz, hogy a török fegyveres erőket a legkorszerűbb, hazai gyártású eszközökkel lássa el.

Kurd-kérdés

Az Európai Unió 1999-ben Helsinkiben összeülő állam- és kormányfői arra szólították fel a tagságra váró Törökországot, hogy a kisebbségi kérdésben is tartsa be az ún. koppenhágai kritériumokat. Ennek érdekében 2001-ben, még Bülent Ecevit koalíciós kormányzása idején egy alkotmányreformot szavazott meg a Nagy Török Nemzetgyűlés, amelynek következtében lehetővé vált a kisebbségi nyelvek és dialektusok használata az állampolgárok magánszféráján túl a hírközlésben is. Ezek a jogok az AK Parti kormányzása idején váltak gyakorlattá. A mai Törökország összes kisebbsége közül a kurd a legnépesebb. A kurdok helyzete, szabadságuk az európai integráció záloga.

Az AK Parti volt azonban az első olyan török párt, amely felismerte, hogy a kurdokat úgy is lehet képviselni, hogy miközben elismerik létüket, lehetővé teszik sajátos kulturális igényeik kielégítését, és tesznek a jólétükért, integrálják őket a török nemzetbe. Az AK Parti tehát lehetőséget látott a kurdokban, a kurd szavazók egy része pedig elfogadta az AK Parti által javasolt politikai víziót, mely szerint 2023-ra Törökország a világ egyik vezető gazdasági ereje lesz, és ennek köszönhetően az ő térségük is jelentős fejlődésen mehet keresztül. A kurd nyitás legnevezetesebb eseményei között elsősorban a kurd nyelvhasználathoz köthető könnyítéseket

találunk: 2004-ben engedélyezték az ország első kurd nyelvű TV- és rádióállomását, 2012-ben a kurd „választható idegen nyelvként” bekerült az oktatási minisztérium által kidolgozott új tantervbe. A török-kurd kapcsolatok megoldása útjában elsősorban két akadály áll: a szegénység és a terrorizmus. A szegénység a Kurd Munkáspárt, a PKK létrejötte mögött is felfedezhető. A PKK egyre militánsabbá vált, majd 1984-ben megkezdte fegyveres harcát a központi kormány ellen, az oktatási intézményeket sem kímélte. Az alapító Öcalant 1998-ban elfogták, előbb halálra ítélték, később ezt az ítéletet életfogytiglani börtönbüntetésre változtatták. Ez Öcalant is fordulatra készítette. A harcok beszüntetésére szólított fel, illetve fokozatosan elvetette a szeparatizmus gondolatát, és a demokratikus Törökországban a kurdok és a törökök egyenrangúságát jelölte meg céljaként. A török állam már korábban is kereste a lehetőséget a letartóztatott terroristavezérrel és a hegyekben tartózkodó terroristákkal való párbeszédre, a békés rendezés előkészítése 2006-ban indulhatott meg és 2013-ban került sor a békefolyamat megindítására. A kurd kérdés gyors megoldása elé újabb akadályok gödrültek. Ezek közül az egyik a kurd kisebbségnek a török közéletben való politikai képviseletének kérdése. 2012-ben alapították a Népek Demokratikus Pártját (HDP), amit elsősorban kurdbarát pártként szokás jellemezni, de politikai programjában jól megfigyelhető egyrészt a klasszikus nyugati liberális elem, másrészt pedig a kurdokon kívül egyéb etnikai, vallási, szexuális stb. kisebbségek érdekeinek védelme is. A 2018-ban megrendezett parlamenti választásokon a bejutási küszöböt átlépte úgy, hogy a párt egyik vezetője, és számos más politikus is börtönben ül, és minimális lehetőséget kaptak csupán az állami médiában arra, hogy önmagukat népszerűsíthessék. Demirtaşt és társait a terrorizmus támogatásával vádolják. A PKK és a kormánycsapatok közötti harcok nem csupán egyre élénkebbek lettek, hanem több esetben már nem is a hegyekben zajlottak, hanem sűrűn lakott vidékeken. A fegyvernyugvás helyett a fegyveres konfliktust kiéleződése figyelhető meg, egy történelmi jelentőségű békekezdeményezést temetett maga alá a két fél makacssága és az, hogy a békés helyett az erőszakos megoldásokat keresték.

Az AK Parti megítélésének romlása, a látványos politikai feszültségek megjelenése: a Gezi park

A 2013-as törökországi elégedetlenségi hullám helyszíne és egyszerre jelképe is a Gezi park. A park kivágásra ítélt fáit miatt kirobbant tiltakozás eleinte csupán környezetvédők maroknyi csoportját érintette, akikhez - a rendfenntartó szervek erőszakos fellépése és a kormány kezdetben nem túl szerencsés kommunikációja miatt - kormány- és rendszerkritikus csoportok tucatjai csatlakoztak szerte Törökországban. Isztambul Város Közgyűlése 2011-ben fogadta el

annak a nagyszabású tervnek a körvonalait, mely a „Taksim tér gyalogos övezetté való átalakítása” címet viselte. Az első tüntetésre a leendő építkezések ellen 2012-ben került sor, a Taksim téri szolidaritás” elnevezésű rendezvényt a környék lakóit és vállalkozóit tömörítő egyesületek szervezték, azaz kezdetben politikamentes volt a tüntetés. 2013. májusában a munkálatok folyományaként egyre több és több tüntető, sőt politikusok is megjelentek a helyszínen. Erdogan beszédében egyértelművé tette, hogy a tiltakozások ellenére az eltervezett építkezés meg fog valósulni. A rendőrség eközben egyre erőszakosabban lépett fel a folyamatosan növekvő tömeggel szemben. A rendőri brutalitás a politikusokat sem kímélte. A folytatásban inkább a kormányellenes felhang dominált a környezetvédelem helyett, az új tiltakozó mozgalomhoz pedig Törökország-szerte sokan csatlakoztak. Országos méretűvé nőtte ki magát az ellenzéki mozgalom: 48 megyében mintegy 90 tüntetés zajlott június elsején, melyeken közel ezer embert vettek őrizetbe, s több százan sérültek meg. A tüntetések egyre inkább zavargásba fordultak. A miniszterelnök kénytelen volt leülni a tiltakozók vezetőivel, sőt végül azt is felvetette, hogy népszavazás is dönthetne a Gezi parki beruházásokról. Az egyeztetések megkezdése azt mutatja, hogy a kormány arra a következtetésre jutott, hogy csak a kompromisszum jelenthet megoldást. Ugyan még a hónap végéig tartottak a megmozdulások, azok intenzitása egyre csökkent, a tiltakozók és a kormány is a békés rendezés, a demokratikus megoldások keresése felé mozdult el.

A Gezi park utóélete, az elnökválasztás

A 2013-as év a kormányzás válságjeleit mutatta mind a nyugati nagyvárosokban, mind az ország délkeleti részén. Ezeken a területeken a biztonsági válság tünetei voltak érzékelhetőek, amelyet részben a két szomszédos országban, Szíriában és Irakban zajló polgárháborús folyamatokkal magyarázhatunk, részben pedig a kurd kisebbség által lakott területeken évtizedek óta fennálló bizonytalansággal.

Eljött az ítélethozatal az évek óta húzódó összeesküvésí Ergenekon-perben, melyben végül nagyon szigorú ítéletek születtek. Ez a kormányzó AK Partit tovább erősítette pozíciójában, a demokratikus rendet megdönteni szándékozó összeesküvőkkel szemben a nemzet megmentőinek mutatkozhattak a török konzervatívok.

2013 decemberében az AK Partihoz vagy a kormányhoz köthető üzletembert és politikusok rokonait vették őrizetbe. A letartóztatási hullám két szinten értett Törökországnak. Az AK Parti imázsát erőteljesen rontotta és

az azt követő politikai válságnak köszönhetően a kormány vezetője kénytelen volt kabinetjét radikálisan átalakítani. A kettős válságból csak egy kiút mutatkozott: legyőzni azt az új ellenfelet, aki a letartóztatások mögött állhatott: a Gülen mozgalmat.

Az 1990-es évek politikai nyitottsága lehetővé tette a Gülen mozgalom tagjai számára, hogy beszivárognak, a jogi-, a nemzetbiztonsági- és az oktatási rendszerbe. A mozgalom kezdett komoly hatást gyakorolni a társadalomra, mivel jelentős számú iskola, sajtótermék és kulturális intézmény volt a kezében, így a kormányzattal is rivalizálni képes csoportosulás jött létre. A Gülen-mozgalom eredetileg mindkét politikai oldallal jó viszonyt épített ki. A végső szakítás a mozgalom és a kormánypárt között akkor vált egyértelművé, mikor az AK Parti elhatározta, hogy bezáratja az egyetemi előkészítő iskolákat, melyek többsége a Gülen-mozgalomhoz volt köthető, és ahol egyre inkább vallási és politikai propagandatevékenység is folyt. A 2013-as letartóztatási hullámmal nyílt ellenségeskedés kezdődött a kormány és a gülenisták között. 2014 elején a gülenista körökhöz sorolható ügyészeket, rendőröket és köztisztviselőket tartóztattak le országszerte. A török kormány és Gülen mozgalma között a csatározások tetőpontjaként a 2016. július 15-i puccskísérlet és az azt követő szükségállapot jelölhető ki. Az AK Parti szerint a fegyveres hatalomátvételi kísérlet mögött egyértelműen Gülen áll, ezért betiltottak minden olyan szervezetet és sajtóterméket, mely hozzá köthető, illetve több tízezer aktivistát tartóztattak le azzal a váddal, hogy valamilyen módon támogatták az elbukott államcsínyt.

A 2013-as év vége és a 2014-es év eleje a török gazdaság és infrastruktúra fejlettségének komoly megugrásával is jellemezhető. 2014-ben Törökországban több közösségi portál elérését blokkolták egy időre, ami számos török fiatalat idegenített el a kormánytól. 2014-ben került sor az önkormányzati választásokra is, melynek eredménye nem csupán azt bizonyította, hogy az AK Parti képes volt megőrizni a helyét, hanem komoly siker is volt a kormánypárt számára, hiszen 2009-hez növelte támogatói arányát. A két parlamenti ellenzéki párt, a CHP és a MHP is jobban teljesített, mint öt évvel azelőtt, a választások vesztesei a kis pártok voltak. A Török Köztársaság történetében először 2014-ben fordult elő, hogy a szavazók közvetlenül választhatták meg az államfőt. Erdoğan az első körben megnyerte a szavazást, s köztársasági elnöki megbízatását az elnöki rendszerre való áttérés lehetővé tételére használta fel. A török alkotmány módosításáról szóló 2017-es népszavazás ugyan kis többséggel, de megerősítette ezt az irányvonalat. Erdoğantól a pártvezetést és a miniszterelnökséget Ahmet Davutoğlu vette át. Az AK Parti hatalma szempontjából a változást a 2015-ös parlamenti választás hozta. Ez alkalommal a párt a szavazatoknak csak 40,8%-át tudta megszerezni, amely nem volt elegendő a kormányalakításhoz. Ennek okai között meg kell említeni az előző két év belpolitikai

válságainak hatását. A Gezi paki események, a Gülen mozgalom által előidézett botrányok csökkentették az AK Parti népszerűségét. Négy párt is bejutott a nemzetgyűlésbe, és nem jött létre stabil kormánykoalíció. A politikai válsághelyzet feloldása érdekében november elsején előrehozott választásokra került sor, melyen az AK Parti tovább növelte támogatottságát, a szavazatok 49,5%-ával bebiztosította magának az abszolút többséget. Az így létrejött egypárti kormány stabilitását bizonyítja az is, hogy a 2016. július 15-i katonai puccskísérlet után is hatalmon maradt.

Abban a folyamatban, mely során Erdoğan igyekezett háttérbe szorítani potenciális politikai riválisait, az elnök számára jól jött a 2014. decemberében kitört korrupciós botrány, melynek következtében 2015. január 20-án négy korábbi minisztert, köztük Muammer Güler és Eğemen Bağışt, távolítottak el a közéletből. A 2015-ös év során egyre több kritika célpontjává tett, az Európai Unió és Törökország közötti menekültügyi megállapodást 2016. márciusában tető alá hozó miniszterelnök, Ahmet Davutoğlu is egyre inkább elszigetelődött, egyrészt népszerűtlen külpolitikája, másrészt és sokkal inkább kritikus hangvétele miatt április 29-én lemondatják, helyére az Erdoğanhoz lojális Binali Yıldırım került.

Fontosabb belpolitikai események Törökországban 2015 és 2018 között

Több kiemelkedően fontos politikai esemény zajlott le 2015 óta, amelyek közül kettő hosszú távon is befolyásolja a Török Köztársaság jövőjét. Az egyik az elnöki rendszerre való áttérés, a másik a 2016. július 15-i puccskísérlet.

Az elnöki rendszerre való áttérés és annak előkészülete (alkotmánymódosítás, népszavazás és elnökválasztás) radikálisan alakítja át a török állam működését, és mivel egy adott politikus személye köré szervezi a szisztémát, magában rejti annak veszélyét, hogy végsősoron a köztársaság meggyengül, mert a döntéshozatali folyamatból kiiktatják a fékeket és az ellensúlyokat. Az átállás mellett egyrészt az szól, hogy az alkotmány túlzó jogköröket biztosított a nemzetgyűlésnek, amit így az elnök nem képes megfelelő módon ellenőrizni. Másrészt 2007 óta a nép dönt a köztársasági elnök személyéről, így a politikai rendszer „kétfejűvé” vált, azaz egy erős parlament mellett megjelent egy egyre erősödő elnöki intézmény is, ez pedig hosszú távon nem képes garantálni a köztársaság jó kormányozhatóságát. Fontos érv még, hogy a döntéshozatali mechanizmus túl lassú, akut válsághelyzetekben, mint amilyen a fegyveres hatalomátvételi próbálkozás is volt, nem képes időben reagálni. Ahmet Davutoğlu miniszterelnök nyíltan vállalta azt a véleményét, hogy nem támogatja az elnöki rendszer bevezetésének. Az átállást ellenzők kifogásolták, hogy az új rendszerben aránytalanul megnő

az elnök politikai befolyása, kiiktatásra kerülnek az eddigi fékek és egyensúlyok, melyek keretek közé szorították a köztársasági elnököt. Azzal is érveltek, hogy az elnöki rendszerre való áttérés során ugyan leginkább az Amerikai Egyesült Államokat vették alapul az alkotmánymódosítás megszövegezői, ugyanakkor arra nem minden esetben figyeltek oda, hogy fennmaradjon a hatalmi ágak klasszikus, demokratikus szétválasztása. Az, hogy a végrehajtó hatalom egy ember kezében összpontosul, azzal is járhat, hogy Törökország az egyszemélyi vezetés felé mozdul el. Az elnöki kinevezési gyakorlat megteremtése tovább gyengíti a már amúgy is keretek közé szorított nemzetgyűlést, szorgalmazták, hogy a miniszterek személyének kiválasztásánál a képviselők több jogot kaphassanak. Yıldırımnek sikerült meggyőznie az ellenzéki képviselők egy részét arról, hogy nemzeti érdek a politikai reform. 2016-ban a két párt (AK Parti és MHP) közös alkotmánymódosítási javaslattal állt elő a nemzetgyűlésben. A két párt javaslatát elfogadta a parlament, majd 2017. április 16-án igen szűk többséggel, ám magas részvételi arány mellett a szavazók is megerősítették.

A régi rendszer nem csak azáltal változott meg 2017-ben Törökországban, hogy kiépült az elnöki szisztéma, hanem a Nagy Török Nemzetgyűlés jogköreit megkurtították, társadalmi és politikai szerepét megváltoztatták, hogy elkerülhető legyen az olyan helyzet, mikor egyes politikai kérdésekben mind az elnöknek, mind pedig a parlamentnek döntési jogköre van. Az új rendszer négy olyan alkotmányos lehetőséget is ad a Török Nemzetgyűlés kezébe, mellyel az elnök ellenőrizhető, számon kérhető. Ezek az utak azt teszik lehetővé, hogy a nemzetgyűlés vizsgálatot indítson az elnökkel és a politikájával kapcsolatban. Mindemellett átszabják a parlamentet magát is. A köztársasági elnök Törökországban a fegyveres erők főparancsnoka, ő nevezi ki a tiszti kart, az ő joga rendkívüli állapotot vagy statáriumot bevezetni, a felsőoktatás egyszemélyi felelőse is, ő nevezheti ki az állami egyetemek vezetőit és ő állítja össze a Rektori Konferencia tagságát, hatáskörébe rendeli az alkotmány a költségvetési törvény megalkotását. Tehát a török köztársasági elnök rendkívül széles jogkörökkel bír, amíg eddig számos fék és egyensúly volt képes a politikai stabilitást garantálni, addig ezután már sok esetben az elnök személyes meggyőződésétől és belátásától függ függeni a köztársaság működése. Az elnöki rendszerben az elnököt az egyik vagy másik politikai párt jelöltjeként választják meg, az adott jelölő szervezet politikáját testesíti meg, ülteti át a gyakorlatba.

A puccskísérlet és az azt megelőző időszak két erős karakter, Recep Tayyip Erdoğan és Fetullah Gülen hatalmi harcaként is felfogható. Ez eleinte gazdasági síkon látszott kibontakozni, ugyanis 2015-ben a török állami pénzügyi felügyelet gyakorlatilag államosította a Bank Asyát, a gülenisták finansziális hátterét biztosító egyik fontos pénzügyi intézetet. Az ügyészség a gülenistákhoz kötődő egyik céghálózat felszámolásával folytatta ezt a folyamatot, amelynek

érdekeltségei voltak a bányászatban, a könyvnyomtatásban és a médiában is. Majd a cégcsoporthoz kötődő TV-adó, a Bugün TV és a Kanaltürk volt kénytelen beszüntetni az adását. Ezzel megkezdődött a gülenista média felszámolásának folyamata is. 2016-ban hasonló sorsa jut a Zaman, a Gülen-hálózat legismertebb napilapja. A gülenista médiaplatformok sorozatos betiltását egyesek a szólásszabadság korlátozásaként élték meg. A gülenista mozgalom folyamatos korlátozása vezet el az állam szövetébe beépülő hálózattal való teljes leszámoláshoz.

2016. július 15-én a Török Fegyveres Erők egyes alakulatai támadást intéztek egyes intézmények, és azokon keresztül a demokratikus berendezkedés ellen. Mivel a fegyveres erők nagy része hű maradt a kormányhoz megindult az ellencsapás és megkezdődött az elkövetők őrizetbe vétele. A sikertelen puccs oka, hogy a kormányt megdönteni szándékozók sem a katonaság, sem a nép körében nem rendelkeztek kellő támogatottsággal. A török kormány hivatalos magyarázata szerint ugyanis a puccskísérlet mögött Gülen és mozgalma (FETÖ) állt. A puccskísérletet követően rendkívüli állapotot hirdettek ki Törökországban, 40 ezer főnél is többet tartóztattak le, közül 150.000 embert vontak valamilyen intézkedés alá, akiket azzal vádoltak, hogy a FETÖ tagjai és támogatták a lázadó fegyvereseket. A FETÖ-höz köthető összes szervezetet, iskolákat, kollégiumokat, média- és egyéb vállalkozásokat, egyesületeket és alapítványok egész hosszú sorát tiltottak be. A FETÖ megszüntetése éppen a számos szektort érintő, nagyszámú letartóztatással és állásvesztéssel járó akciói miatt az AK Parti kritikusaik szerint a civil szféra, az egyetemi autonómia vagy éppen a sajtószabadság korlátozásaként értelmezhető. A későbbi puccsok megakadályozása érdekében számos adminisztratív intézkedést is hoztak. Ezek közül talán a legfontosabb a tisztképzés rendszerének átható reformja, ami meggátolhatja azt, hogy a felnövekvő katonai nemzedék szembe forduljon a török állammal.

A július 15-i sikertelen államcsíny után még több, Davutoğluéhoz hasonló, szinte váratlanul nevezhető lemondás vagy lemondatás történt, amelyek Erdoğan hatalomkoncentrációjához köthetőek.

3. Eredmények

A Török Köztársaság története két egymástól jól elkülöníthető részre osztható: az egypárti és a többpárti időszakra. Amíg az egypárti időszak a kemalista elvek mentén szerveződő egyfajta egyeduralom volt, ami természeténél fogva törekedett a stabilitás megteremtésére, addig az 1946-ban bevezetett, és az 1950-es választásokkal megerősített többpártrendszer már nem

minden esetben volt képes a politikai és gazdasági bizonytalansági tényezőket kiküszöbölni. Több olyan eseményt elemeztem, amelyek a stabilitás ellen hatottak, illetve a stabilitás hiányából fakadó reakcióként értelmezhetőek.

A stabilitás ellen hatott a török politikai életben a 2000-es éveket leszámítva fennálló koalíciós kényszer. A legjobb példa a többpárti kormányzás sikertelenségére az 1990-es évek, és főleg annak második fele, mikor is nagyon különböző színezetű politikai pártok álltak össze, de a politikai programjukkal, a mindennapi politizálás során nem tudták a kormányzati stabilitást biztosítani egy évnél hosszabb ideig. Sőt, 1997-ben még a hadsereg is beavatkozott a pártpolitikai csatározásokba azzal, hogy a rákényszerítette az ún. „posztmodern” puccs során a Necmettin Erbakan vezette, iszlamista gyökerűnek mondott Refah pártot arra, hogy hagyja el a kormányt. Ez az eset rávilágít a stabilitás hiányából fakadó legjellemzőbb reakcióra is, nevezetesen arra, hogy a magát a szekuláris, köztársasági hagyományok letéteményesének és őrzőjének tartó Török Fegyveres Erők egyre csökkenő intenzitással ugyan, de még az elmúlt két évtizedben is beleszóltak a politikai élet alakulásába. A honvédség a köztársaság többpárti időszakában három puccsot is levezényelt, háromszor is erőnek erejével vette át a hatalmat, ezzel ugyan stabilizálta az országot, de megakasztotta annak demokratikus fejlődését. Érdekes paradoxon, hogy a szekuláris, nyugatias értékek védelmezőjének képében feltűnő hadsereg beavatkozásai rombolták a demokratikus ethoszt, az intézményi stabilitást. A hadsereg láthatóan nem a megoldás, hanem mindinkább a probléma része lett.

A fent leírtakból két társadalmi jelenség fakadt. Egyrészt a folytonos koalíciós csatározások, a különböző politikai és társadalmi érdekek ütközése negatívan hatott a török gazdaságra, vágató inflációt okozott, illetve burjánzóvá tette az ilyen válságos időszakokra szinte mindig jellemző korrupciót. Másrészt a hadsereg túlhatalma egyre nyomasztóbban hatott a NATO-tag és az Európai Unióba igyekvő Törökországban, és elengedhetetlenné vált a török társadalom demilitarizálása.

A koalíciós időszak 2002-ben ért véget. Bülent Ecevit kormánya lényegében megbukott: nem volt képes társadalmi feszültségek nélkül kezelni az országot sújtó természeti és gazdasági katasztrófát. A kormány erre a Nyugatról átvett recepttel, a neoliberális gazdaságpolitikával és a megszorító intézkedésekkel válaszolt.

A török választók többsége teljes szemléletváltásra voksolt. Ez a török politikai élet három klasszikus oldala (kemalista-baloldali, nemzeti és konzervatív) közül a vallási értékek mentén politizáló konzervatívoknak sikerült a legjobban, legalábbis ez volt az az oldal, mely leginkább ezt a képet tudta sugározni magáról a néptömegek felé. A néptömegek elvárásai több szinten is hatással vannak a politika szereplőinek döntéseire. Ezért nem meglepő, hogy a konzervatívok

új pártot hoztak létre. Ez az Igazságosság és Fejlődés Pártja (AK Parti) meg tudta győzni a szavazók széles tömegeit arról, hogy tényleg korszerű, az eddig is ismert politikusokat a sorai között tudó formáció, amely tényleg megújult, valóban felveszi a harcot a korrupcióval, rendbe teszi a gazdaságot és a hadsereget visszatereli a laktanyákba. Emellett, az AK Parti a török nemzeti identitás újradefiniálásával, a nacionalizmus eszköztárával is mozgósítani tudott.

A választói preferenciák és a mobilizációs eszközök mellett az intézményi struktúra is az AK Partinak kedvezett. A török választási rendszer sajátossága, a magas (10%-os) bejutási küszöb. Ennek betudhatóan az AK Parti bár nem szerezte meg a voksok abszolút többségét, mégis képes volt önállóan kormányt alakítani. A két rákövetkező választás során pedig még tovább tudta növelni szavazatainak számát és arányát, és ezzel a török történelemben létrejött egy olyan „hosszú évtized”, amelynek során egy adott politikai erő a saját elvei alapján újjászervezte a társadalmat, és helyzetbe hozta a középosztályt, valamint jelentős gazdasági és szociális reformokat vitt véghez, és végül, de nem utolsósorban látványosan felfejlesztette az ország infrastruktúráját. Ez utóbbi abba az irányba is hatott, hogy csökkentek a területi különbségek, illetve a szociális szakadék a fejlett nyugati és az elmaradott keleti területek között. Az infrastruktúra fejlesztése a nyugat-törökországi városok arculatát is átszabta. Isztambul, Ankara vagy épp Bursa egyre inkább az európai nagyvárosokra kezdett hasonlítani. A gyors átalakulás azonban sokaknak nehezen volt követhető, és ez a területfejlesztési hév volt az is, ami az AK Parti-kormányzás árnyoldalait is felszínre hozta. 2013-ban az isztambuli belvárosban található Gezi park átalakítása robbantotta ki azt az elégedetlenségi hullámot, amely eleinte a zöld mozgalmak követeléseit hangoztatta és békés jellegű volt, de később erőszakossá vált, és egy nyugatias, liberális alternatíva keresése irányába mutatott, amelyben szerepet játszott számos szélsőbaloldali elem is.

A Gezi parki tiltakozás és az azt követő rendbontásokkal kísért események kétségkívül a válság legmarkánsabb jelei voltak, ám nem állíthatjuk, hogy a Gezi parkiak voltak az egyetlen csoport, mely az AK Parti elmozdítását célozta a hatalomból. Az AK Parti legfőbb ellenfelei közé sorolhatjuk egyrészt a régi kemalista elitet, másrészt azokat a katonai és civil csoportosulásokat, melyeket a kormánypárt összeesküvéssel vádolt meg. A 2002-ben a hatalomból eltávolított kemalista elit több fronton is támadta az AK Partit. Az egyik ilyen próbálkozás a párt betiltására irányult és az alkotmánybíróságot is eszközül használta. Ez a támadás azon bukott el, hogy az AK Parti hitelt érdemlően tudta bizonyítani, hogy elődpártjaitól eltérő módon - bár vallási eredetű értékeket is vall - szekuláris módon működik, nem áll szemben a demokratikus és a köztársasági értékekkel. A régi kemalista elit másik próbálkozása a számos katonai háttérű összeesküvésben érhető tetten. Ezek közül a legnagyobb visszhangot

az Ergenekon-ügy váltotta ki. Ez az ultranacionalista csoport több gyilkosság és terrortámadás háttérében állhatott, állítólagos vezetőjét, a valamikori vezérkari főnököt, İlker Başbuğ-t egy időre rács mögé is juttatták, de a hosszú pereskedés csak azt bizonyította, hogy a katonaság egyre kevésbé képes bármely polgári kormány megdöntésére. Végül is azt mondhatjuk, hogy manapság már nem a kormányok hűségesek a hadsereghez, hanem pont fordítva, a Török Fegyveres Erők a kormány politikai céljainak kiszolgálója, mint ahogy az a klasszikus demokráciákban is megszokott. „Az EU által kötelezően előírt reformoknak köszönhetően a hadsereg elvesztette azt a basáskodó hatalmát, amelyet minden egyes puccs után megerősödni látott, az ilyenkor szokásos memorandumaik és politikai kijelentéseik egyre kevésbé jelentősek azért, mert erodálódott a szavahihetőségük az Ergenekon-, a Balyoz- és az 1980-as és 1997-es puccsokat lezáró perek kapcsán. Ezek a perek megerősítették a török demokráciát, és egyre lehetetlenebbé tették azt, hogy a katonaság megdöntse a nép által választott kormányt.” (AKNUR, 2013, 146-147)

A kormány stabilitását talán leginkább próbára tevő konfliktus az volt, amikor az AK Parti úgy döntött, hogy bezáratja az egyetemi felvételi előkészítő iskolákat. Ez a látszólag oktatáspolitikai döntés valójában a „belső ellenzékkel” való leszámolás első akkordja volt. A legtöbb ilyen előkészítő iskolát a Hizmet, az Amerikában élő hitszónok, Fethullah Gülen mozgalma működtette. Gülen közösséget belső ellenzéknek neveztük, hiszen tagjai szavazataikkal sokáig az AK Partit támogatták, ám ez a csoport több belső ellenzéknel, hiszen külön politikai céllal bír, és ezért sajátos mozgalmi szervezkedési rendet hozott létre. A kormánypárti török média ezt, a közigazgatás számos posztját a saját kádereivel feltöltő rendszert „párhuzamos szervezkedés” címkével látja el. A Gülen-mozgalom ereje is épp ebben van. Azért képes még mindig dacolni az AK Partival, mert több évtizedes előkészület áll mögötte, és olyan tagokból tevődik össze, akik a végsőkig kitartanak a vezető mellett.

Ebből a felsorolásból is jól kitűnik, hogy a háromszori választási győzelem, az abszolút többség és a választói felhatalmazás önmagában még nem elég ahhoz, hogy egy kormány stabilan vezethesse Törökországot 13 éven keresztül. Meggyőződésem, hogy ebben két olyan tényező is fontos szerepet játszik, amelyek közül az egyik köthető az AK Partihoz, a másik attól független. Az AK Partihoz köthető faktor az, hogy az AK Parti nem csupán programpárt, hanem saját társadalmi-gazdasági-politikai víziója van, nem csupán ideológiai párt, hanem abban hisz, hogy történelmi küldetése van a törökség számára. Ezt leginkább a Cél 2023 víziója támasztja alá, mely szerint 2023-ra, a köztársaság kikiáltásának 100. évfordulójára Törökországból egy világhatalmi tényezőt kíván faragni. Ebből a szemszögből nézve a török belpolitikát az AK Parti egy olyan konzervatív párt, amely a progresszió oldalán állt hosszú ideig, támogatja az

EU-csatlakozást és az európai értékrendet úgy, hogy abban ne vesszen el a törökség és az iszlám vallás vilásképe. A legnagyobb ellenzéki párt, a kemalista Köztársasági Néppárt viszont úgy tűnik, hogy úgy határozza meg magát progresszívként, hogy közben egy régi hatalmi elitet és berendezkedést próbál konzerválni.

Az AK Partitól független faktor véleményem szerint az, hogy a új konfliktusok mögött álló „új ellenzék” és a kemalista múltat bebetonozni szándékozó régi, parlamenti ellenzék nem képes hiteles alternatívát felmutatni. Ezt elsősorban az általunk új ellenzéknek nevezett csoportosulásoktól várnánk el. A Gezi parki tiltakozások rendszer-, AK Parti- és Erdoğan-ellenesek voltak, ám nem fogalmaztak meg egy olyan egységes eszmerendszert, amely tömegeket tudott volna megszólítani. Főleg nem tudott mit üzeni az AK Partiból esetleg kiábrándult, ám mérsékelt választóknak. Egy hatás viszont letagadhatatlan: a Gezi parki események a török ellenzékre irányították a Nyugat figyelmét, és a török ellenzék is felfigyelt a Nyugatra, mint potenciális támogatóra és ideológiai forrásra. Bár még mindig csak egy szűk városi értelmiségi réteget befolyásol ez a nyugatos liberalizmus, ez várhatóan az elkövetkezendő években terjedni fog, és Törökországban is kialakulhat egy, a nyugati államokhoz hasonló liberális kör, mely akár a mérleg nyelvét is jelentheti a parlamenti választásokon.

A klasszikus ellenzék, azaz a CHP lehetőségei korlátozottak. Az elnökválasztás eredménye is megmutatta, hogy választóik nem tudják feltétlenül elfogadni azt, ha elvek nélkül összefognak az AK Parti ellen. A CHP egyre kevésbé képes tematizálni a közéletet. Az erre tett kísérletei kevésbé mobilizálják a saját szavazói bázist, és még kevésbé tudják megszólítani a konzervatív vagy nacionalista szavazókat.

Az AK Partinak van egy sajátos nemzeti víziója és nincs egységes, és alternatívát felmutatni képes, erős ellenzéke. Ez már önmagában is esélyt adott nekik arra, hogy kitöltsék a mandátumukat a betiltási kísérlet, az e-memorandum, a Gezi parki zavargások és az összeesküvések ellenére is, ám még egy fontos tényezőre fel kell hívnunk a figyelmet. Mégpedig arra, hogy az AK Parti kellően kompromisszumkésznek is mutatkozott. A Gezi parki tiltakozások elején még merev volt a párt, Erdoğan pedig kvázi csöcseléknek nevezte a tüntetőket. Egy mintegy háromhetes bénultságot követően, pont mikor a demonstrációk természetrajzából fakadóan is alábbhagyott a tüntetések hevessége, az AK Parti utcára vitte saját híveit, és kiegyezett az elégedetlenek közül való mérsékelteltekkel.

Fontos hangsúlyozni, hogy az AK Parti kormányzása során célszerű megkülönböztetni két korszakot. A két éra közötti cezúra a 2013-as év során következett be. Ekkor vált egyértelművé, hogy az addig folytatott demokratizálási politikát háttérbe szorítja egy komoly belpolitikai harc

a később FETÖ-nek, Fetullahista Terrorszervezetnek nevezett Gülen Mozgalommal szemben. Bár a FETÖ már évtizedek óta igyekezett az embereit kulcspozíciókba juttatni az államigazgatás és a fegyveres erők keretei között, ekkor jutottak el arra a szintre, hogy erőteljes politikai, majd katonai lépésekkel megdöntsék a demokratikus államrendet, átvegyék a politikai hatalmat, a szekuláris Törökországból – Iránhoz hasonló módon – egy vallási ihletettséggű államot építsenek. A FETÖ elleni fellépés nyitányaként az AK Parti-kormány úgy határoz, hogy a gülenistákat elvágja egyik legfőbb bevételi forrásuktól, és arról határoznak, hogy betiltják az addig népszerű egyetemi felvételt felkészítő kurzusokat kínáló iskolákat, a dershanékat, melyek többségét a gülenisták üzemeltették, és ahol komoly tandíjat szedtek a diákoktól. A FETÖ erre szintén pénzügyi síkon próbált válaszolni. 2013 egyes, a gülenistákhoz köthető ügyészek korrupciós vádakkal illettek számos, a kormányoldalhoz tartozó személyt, köztük három miniszter gyermekeit is. Az AK Parti és a gülenisták közötti harc a 2016. július 15-i puccskísérletben csúcsosodott ki. A 2013 és 2016 közötti nyílt harc és az azt követő kétéves rendkívüli állapot miatt kényszerpályára került az AK Parti, fel kellett hagyniuk a demokratizálással úgy, hogy a török politikai rendszer radikális átalakításával felkészítsék a köztársaságot arra, hogy képes legyen magát megvédeni egy esetleges belső ellenséggel szemben.

A kettős korszakolás abban a tekintetben is megállja a helyét, hogy az AK Parti és Recep Tayyip Erdoğan hatalomgyakorlási mechanizmusa is jelentősen megváltozott. A 2002-es hatalomrajutást követően a párt és kormány egy testvéri közösségnek tűnt, ahol Erdoğan csak egyike volt a tehetséges és befolyásos politikusoknak. Az Erdoğan mellett az AK Parti és a kormány élén megjelenő markáns vezetők, így Abdullah Gül, Ahmet Davutoğlu, Bülent Arınç, Cemil Çiçek, Ali Babacan stb. fokozatosan háttérbe szorulnak, és az ország irányítása egyre inkább az egyszemélyi vezetés irányába mozdul el. Amíg több karizmatikus politikus alakította a török belpolitikát, addig Erdoğan is jobban rákényszerült arra, hogy velük egyeztessen, kompromisszumokat kössön.

A 2018-as elnökválasztás eredménye is azt mutatja, hogy Erdoğan továbbra is népszerű, népszerűbb, mint saját pártja, győzelmével és a puccskísérlet utáni stabilizáció fokozatos befejezésével pedig esélyt kap arra, hogy visszatérjen a 2013 előtti demokratizáláshoz és konzultatív vezetési formához. Ha képes lesz túllépni a politikai lojalítások kusza rendszerén, és formálódó kormányát szakértőkkel, például olyan elismert gazdasági szakemberekkel, mint Ali Babacan, tölti fel, akkor fokozatosan egyre inkább felértékelődnek a rendszerben meglévő fékek és ellensúlyok.

Összefoglalva téziseim visszaigazolást nyertek: A 2002 és 2013 közötti időszakban az AK Parti kormányok alatt Törökországban demokratizálódási folyamat zajlott. Demokratizálódás alatt azt értem, hogy kiépült egy újfajta intézményrendszer, mely keretet biztosított a vélemények szabadabb megfogalmazására és azt is, hogy a török polgárok és a török államigazgatásban dolgozók is egyre kevesebb kényszerhelyezettel találkozhattak. Az AK Parti kormány egyik legelső intézkedése a vélemény- és sajtószabadság kiszélesítése volt. Ezek a kezdeti lépések ahhoz szoktatták a törököket, hogy folyamatos változások várhatóak az egész politikai rendszert illetően, s úgy érezhették, hogy ezek a változások direkt módon kihatnak a magán- és a szakmai életükre, a közéletre is. Ezzel párhuzamosan a civil szférában is élénkülés volt megfigyelhető, nőtt a polgári kezdeményezések száma. A politikai stabilizáció mellett a 2002 és 2005 közötti időszak erősödő gazdasági és pénzügyi stabilizációval is járt, valamint megindult egy elég látványos infrastrukturális fejlesztés is. Ezen folyamat következtében a török polgárok anyagi lehetőségei javultak, ami a civil társadalom további térnyeréséhez vezetett. Ez utóbbi pedig azt eredményezte, hogy egyre jobban kifejezési módhoz juthattak a különböző hangok, beleértve a kormánykritikus hangokat is. Egyre többen merték kritizálni azt, hogy a döntéshozatal maga egyre kevésbé demokratikus.

2013-ban a Gezi parki események azt mutatták meg, hogy a hatalom, a politikai elit és maga Recep Tayyip Erdoğan is a néptől és a nép véleményétől elszakadva dönt a nép feje felett. Sokan arrogánsnak tartották azt, ahogy a kormány döntött a kedvelt isztambuli zöldfelület beépítéséről, és a demokráciával valamint a szólás- és gyülekezési szabadsággal ellentétesként élték azt meg, ahogy a hatalom reagált. Különösképpen a rendőri brutalitás sokkolta a közvéleményt. A Gezi parki események jelentősége abban áll, hogy megmutatták, hogy a demokratizálódási folyamat válságba jutott. A 2013-as évek másik belpolitikai jelentőségű eseménye, a letartóztatási hullám azt is megmutatta, hogy az elit anyagi értelemben is elszakadhatott a tömegektől. Az, hogy kormánytagokra és családtagjaikra vetült a korrupció vádja azt sugallta sokak számára, hogy maga a szabadság is relatív lett a török társadalomban. A korrupciós vádakra válaszul a kormány nem kivizsgálást kezdeményezett, hanem cinikus módon összeesküvés elméletnek minősítette a történeteket. Ez volt az a pont ahol a török átlagember úgy érezhette, hogy míg az elit tagjai akár jogtalanságot is elkövethetnek, a hatalom megvédi őket, addig rá egyre fokozottabb nyomás kerül. A kormány igyekezett a saját szája íze szerint befolyást gyakorolni magára az intézményrendszerre azzal, hogy nyomást helyezett a Bírók és Ügyészek Legfelsőbb Testületére (HSYK). Az addig zajló demokratizálódással volt az is ellentétes, hogy a kormány megpróbált visszaélni a hatalmával, és mindent megtett azért, hogy hamarabb értesüljön a folyamatban lévő nyomozásokról, mint a szélesebb közvélemény.

Ugyanakkor az erősödő hatalmi befolyás sem tudta azonnal elcsendesíteni a kritikus hangokat, és a HSYK tizenöt tagja is tiltakozott az őket ért támadásokkal szemben. Ez pedig azt mutatja, hogy a 2002 és 2013 bekövetkező demokratizálásnak maradt nyoma a török társadalomban, a civil kurázsi nem épült le azzal, hogy a kormány egyre kevésbé ügyelt a hatalmi ágak szétválasztására. A demokratizálási folyamat gyengülését mutatja az is, hogy a korrupciós vádak megfogalmazása által keletkezett politikai konfliktusra az AK Parti parlamenti csoportja nem politikai, hanem jogi megoldást keresett. Nem az volt a reakció, hogy vitassák meg, mi okozta a krízist, és vizsgálják ki a vádakot, illetve szükség esetén a jog eszközeivel járjanak el, mint ahogy az egy klasszikus jogállamtól elvárható lenne, hanem szinte azonnal alkotmánymódosítást kezdeményeztek. A kezdeményezés egyébként erős centralizációs törekvésként is értelmezhető, hiszen az eredeti terv szerint a HSYK tagjait vagy azok többségét a parlament választotta volna meg. Ez a reakció végül is azt mutatta meg, hogy míg 2013-ig a jogalkotás a demokratizálás egyik legfőbb eszköze volt, 2013-tól kezdve a hatalommegtartás- és koncentrációé szolgálatába állt. Ez azt jelenti, hogy formai szempontból és a működés lényegét tekintve Törökország ma is demokratikus szisztémának mondható, ám egyre inkább távolodik attól az eszménytől, amit Európa és az Európai Unió felmutat, illetve egyre jobban az egyszemélyi vezetés kezd el dominálni, ami több problémát is felvet. Ezek közül legtöbb aggály azzal kapcsolatban fogalmazódik meg, hogy a köztársasági elnök túl sok hatalmat von magához akkor, mikor egyedül csak ő dönthet a miniszterek és a vezető kormánytagok személyéről, ő tudja felosztatni a parlamentet, és ezzel előrehozott választást kiírni. Az új rendszer arra is lehetőséget ad, hogy az elnök –a parlamentet megkerülve- rendeleti úton tudjon kormányozni. A nemzetközi közvélemény azt is a demokratizálódás gyengülésének tekinti, hogy az elnök egy politikai párt tagja is lehet, és ezzel már nem a nemzet egészét, hanem csak saját pártjának érdekét tartja szem előtt. A politikai átrendeződéssel összefüggésben komoly ellenérvként fogalmazódik meg az is, hogy végül az elnök a saját kezében koncentrált a HSYK egyes tagjainak kinevezését, tehát az, amit 2013 után a parlamenti többség még nem tudott elérni, az elnöki rendszerre való áttérés realizált.

Demokratizálódási scenáriók

Törökország demokratizálódott és bír is további demokratizálási potenciállal, nem állítható teljes mértékig nyugati típusú fejlődési pályára. Négy lehetséges foratókönyvet érdemes megvizsgálni azzal kapcsolatban, hogy az elnöki rendszerre való áttérés 2018-ban bebetonoz-e egy adott rendszert, vagy csak megmutatja a lehetséges fejlődési keretet.

Az első scenárió szerint állandósul a politikai bizonytalanság Törökországban. Ez leginkább a megosztott ellenzéknek jellemzi, és több forrása van. A kormánypárt, az AK Parti sokkal egységesebbnek tűnik. A bizonytalanság leginkább Recep Tayyip Erdoğannak és az AK Partinak kedvez. A második scenárió szerint egyre nőni fog a rendszerbe kódolt igazságtalanság és egyre kevesebb sikerélmény adatik meg az ellenzéknek. A politikai rendszer egyre jobban az AK Parti állameszményéhez igazodik és egyre jobban eltávolodik attól a köztársaságtól, amit a CHP ideálisnak tart. A harmadik scenárió arra épít, hogy Erdoğan nem áll meg a jelenlegi szinten, nem elégszik meg az elnöki rendszer bevezetésével, hanem minél inkább egyszemélyi vezetési stílust akar megvalósítani. A negyedik scenárió szerint Recep Tayyip Erdoğan népszerűsége jelentős mértékben le fog csökkenni, és ezzel párhuzamosan megnő az ellenzék mozgásterét amit kihasználva, visszakényszerítheti az AK Parti kormányát és Recep Tayyip Erdoğant a 2013 előtt megkezdett demokratizáció útjára.

4. Főbb hivatkozások

- ADEM, Çiğdem [2005]: *Non-State Actors and Environmentalism*. In F. Adaman, M. Arsel (szerk.): *Environmentalism in Turkey, Between Democracy and Development*. Ashgate Publishing, Farnham
- AKYOL-SEZGİN (szerk.) [2009]: *Cözümün şafağında Kürt sorunu*. Özgür Yayınları, Isztambul
- BELGE-EGRESI: Development of Islamic Banking in Turkey. in: *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series* 6. szám (2015), pp. 5-20
- CSICSMANN - N. RÓZSA: *A Török Köztársaság az átalakuló Közel-Keleten*. in: *Külügyi Szemle*, 12/1 (2013) pp. 59-78.
- DAVIDSON, Roderic H. [1973]: *Reform in the Ottoman Empire, 1856-1876*. Gordian Press, New York
- DIAMOND-GUNTHER [2001]: *Political Parties and Democracy*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore
- ECCARIUS-KELLY, Vera [2011]: *The Militant Kurds: A Dual Strategy for Freedom*. ABC- . Barbara
- ERICKSON, Edward [2013]: *Mustafa Kemal Atatürk*. Osprey Publishing, Oxford

- FLESCHE, István [2007]: *A Török Köztársaság története*. Corvina, Budapest
- GÜRSOY, Yaprak [2012]: *Turkish Public Attitudes Toward the Military and Ergenekon: Consequences for the Consolidation of Democracy*. Istanbul Bilgi University, Isztambul
- ÖZBUDUN, Ergun [2015]: *Pending Challenges in Turkey's Judiciary*. in Aydın-Düzgin et al. *Global Turkey in Europe III – Democracy, Trade, and the Kurdish Question in Turkey-EU-Relations*. Edizioni Nuova Cultura, Róma
- SEYMOUR LIPSET, Martin [1960]: *Political Man: The Social Bases of Politics*. Doubleday, New York
- TOPDEMİR, Ramazan [2014]: *Atatürk'ten Erdoğan'a Kürt Politikası*. Parola Yayınları, Isztambul
- TÜRKÖNE-YAYMAN (szerk.) [2009]: *Kürt meselesi nasıl çözülmel?: demokratik çözümden milli birlik projesine*. Birey Eğitim Yayınları, Isztambul
- ÜNALAN, Ömer [2012]: *Cemaat gerçeği ve AK Parti*. Öteki Adam yayınları, Isztambul

5. A témával kapcsolatos saját publikációk

Yılmaz Mehmet [2015]: A török kormánypárt népszerűségének csökkenése a Gezi parki eseményei után In: Szendrő Katalin; Varga; Barna Róbert (szerk.) 7. Nemzetközi Balkán Társadalomtudományok Konferenciája. Kaposvár, Magyarország, pp 95-105.

Yılmaz Mehmet [2015]: Vote of confidence in Turkey. In: Orsolya Falus; Csaba Rédei (szerk.) Suleyman Conference: Turkish-Hungarian Interdisciplinary Conference. Budapest, Magyarország. Budapest.

Yılmaz Mehmet [2016]: AK Parti Governments vs. Gulen movement relations. *Regional and Business Studies*. (ISSN: 2061-2311): Vol.8.No. 1. pp. 89-97.

Yılmaz Mehmet [2016]: A török gazdaság- és szociálpolitika 2002-2014 között. *Köz-Gazdaság* (ISSN: 1788-0696). Vol.11. No. 5. pp. 81-93.

Yilmaz Mehmet [2017]: Az AKP és a törökországi kurdok közötti viszony alakulásának egyes állomásai 2002 és 2015 között. Külügyi Szemle (ISSN:1587-9089). Vol.16. No. 4. pp 106-120.

Yilmaz Mehmet [2017] Changes in the Education System under the AK Parti Governments. Romanian Journal for Multidimensional Education (ISSN–L:2066-7329, e-ISSN:2067-9270). Vol. 9. No.3. pp 42-59.

Yilmaz Mehmet [2018]: A 2002 és 2015 közötti török kormányok hozzáállása a szekularizáció egyes kérdéseire. In: Fata Ildikó; Kissné Budai Rita (szerk.): Tudományos mozaik, Emberközpontú tudomány(ISSN: 2063-1227). Budapest, No. 15. pp. 247-255.

Yilmaz Mehmet [2018]: Az Igazságosság és Felemelkedés Pártja: a párt múltja és jelene. Méditerrán és Balkán Fórum (ISSN: 1788-8026). Vol.11. No. 1. pp. 22-32 .